

Csapi Attila

VALAMI: EGYESÍTETLEN ÉRTELMEZÉSEK
(SZIJJ FERENC: KÉREGTORONY)

„Csak leírom majd az egészet, többet annál,
mint amit látni lehet, nem mondhatok.
Az ember persze csak a legapróbb csekélységet látja,
és ezek véleményem szerint mérvadóak.
A legostobább vélekedéssel szemben is
a dolog valóságát tanúsítja az ilyen körülmény.
Pusztá szemmel csak csekélységet láthatunk ott,
ahol az igazság van jelen.”
Franz Kafka

„Ezek csak ilyen körülmények, hozzátartoznak
valamihez, nem is tudom”
Szijj Ferenc

(Ezek csak ilyen körülmények...) A kortárs irodalom dinamikus szerveződésére irányuló, az átfogó feltérképezés szándékával létrejött szövegeket többnyire meghatározott diszkurzív kényszer vagy érdek termeli ki. Így például azok a tanulmányok, amelyek a kilencvenes évek magyarországi lírájáról szándékoznak áttekintést nyújtani a legtöbb esetben eredetileg egy konferenciához, egy folyóirat tematikus számához kapcsolódnak, más szövegek pedig az előzőkben felvetett problémákra reflektálnak, azok továbbgondolásából születtek, hivatkozások olyan hálózatát hozva létre ekképpen, amely Foucault felől olvasva vizsgálhatóvá teszi e diskurzus(ok) tárgyképző eljárásait. Mindazonáltal megállapítható talán, hogy a tanulmányok tárgya mégsem teljes egészében a diskurzus terméke: a tárgy, a leírt vagy értelmezett kortárs irodalmi folyamat bizonyos nehézkedéssel rendelkezik, és – legalábbis részben – szintén érvényesnek kell tekintenünk e folyamatokra nézvést azt, amit Kulcsár-Szabó Ernő – a kilencvenes évek hazai költészetének hatástörténeti helyzetét vizsgálva – a magyar vers történetéről mond: „Mely történetről egyszer végre már alighanem felelősen ki kellene jelenteni, hogy van, mert hatástörténetileg létezik (...), s hogy történetét nem szakmai

elbeszélőinek narratív képességétől nyeri, hanem keletkezésének tényéből és potenciális befejezhetőségéből...¹ A kortárs lírát illetően e kijelentést szükségesnek látszik némiképp módosítanunk. Kulcsár-Szabó a líra jelenkori állapotát speciális hatástörténeti szituációként ragadja meg, mint a költészetnek az (esztétikai-)ideológiai gyámság alól felszabadult állapotát, amely épp e felszabadulás által láthatóvá tett csatornákon keresztül illeszkedik a magyar vers történetébe – közelebről, mint egy, a huszas évektől kezdődően kibontakozó poétikai változással „utótörténete”. Ha azonban fenn kívánjuk tartani eme utótörténetet jellemző folyamatok sajátos nehézkesére vonatkozó nézetünket nem elégedhetünk meg csupán azzal, hogy belátjuk: bizonyos fejlemények a magyar vers történetének mindig „új esztétikai tapasztalatok birtokában” megszülető újraírásai. Ezzel ugyanis megalkothatónak látszik egy olyan kritikai nyelvezet, amely teljes mértékben kompatibilis a „felszabadult” irodalom folyamataival, ennek következtében pedig a kritika számára úgy tűnik nem marad hátra más feladat, mint e folyamatok történeti gyökereinek feltérképezése és ezen viszonylatok jelentésképzésben betöltött szerepének megvilágítása. (A kortárs líra hatástörténeti szituációjában a kritikának ez a feladata szorosan összekapcsolódik a szövegek fenomenalitásának vagy az olvasás fenomenalizmusának „leleplezésével” is.)² A jelenkori irodalom dinamikus szerveződésének problematikus státusza ebben a megközelítésben nem több egy megoldandó feladat problémájánál, hiszen a probléma megoldásának eszköze, egy módszertan, látszólag a kezünkben van.

Ezzel azonban bizonyos, fogalmilag nem feltétlenül hatástörténeti perspektívában értékelhető fejlemények kívül kerülnek a kritikai vizsgálat körén. Egyes tanulmányok olyan átrendeződésekre hívják fel a figyelmet, amelyek tovább árnyalják az említett utótörténetként elénk álló kortárs lírában érzékelhető mozgásokról alkotott képet. Kulcsár-Szabó szerint a magyar vers történetét átható folyamatok azáltal váltak a kilencvenes években láthatóvá, hogy megjelentek „azok a lírai mnemotechnikák, amelyek a pusztá multbafordulás retrospekcióinál bonyolultabb, mert kétirányú alakzatokkal – a „valamire szabadnak lenni” és a „valamitől szabaddá válni” kölcsönössége jegyében – fordultak vissza egy újraírhatóként is megértett költészeti hagyományhoz.”³ Keresztury Tibor ehhez hasonló megállapítást tesz: „fiatal kortárs líránk önértésében tovább erősödtek, erősödnek a klasszikus tradícióval,

¹ Kulcsár-Szabó Ernő: Támaszpont és izokolon, in: Alföld, 2000/2., 53.

² Vö.: Kulcsár-Szabó Zoltán: A disszenzus, mint közös alap, in: Új Forrás, 1997/6.

³ Kulcsár-Szabó Ernő i.m. 54.

s a kanonikus beszédmódokkal való *konstruktív, alkotó viszonyban álló* hagyományválasztás poétikai jelzései.” A kilencvenes évek líráját illető legfontosabb fejlemény azonban nem ebben áll, hiszen „a század utolsó hullámai számára a tradicionális lírai szépségeszményt dekonstruáló nyelvkritikai, s a lírai én státuszát relativizáló ironikus-posztironikus költészet korfordító eredményei olyannyira anyanyelvi szinten szívódtak fel, s épültek be a költői magatartás kódjaiba, hogy *éppen ezért* nem lehettek egy perspektivikusan vonzó képlet folytonosság-teremtő, irányjelző sarokkövei.” Keresztury olyan költői programokra, attitűdökre hívja fel a figyelmet, amelyeknek „már *nem* centrális része a nyelv problematizálása, a megszólalás aktusának kritikai szemügyrevétele, s amely már egyként felszabadult a szerep revíziójának, s az önmagát kommentáló, önmagára reflektáló versbeszéd kényszere alól.”⁴ Két szempontból is hangsúlyozni kell ezen megállapítás jelentőségét. Először is: láthatóvá válik, hogy a hagyományhoz való viszonyulás szempontjait a kortárs költészet esetében más folyamatok tovább árnyalják és módosítják. A Kulcsár-Szabó által felvázolt poétikai változássor utolsó állomása, tehát a kilencvenes évek lírájának közvetlen előzménye a „betöltetlen beszédhelyzetté változtatása annak a diszkurzív nyelvi helynek, amely hagyományosan (...) a vallomástevő lírai szubjektum önkifejezése számára volt főntartva”, és ennek következményei tették lehetővé „a versbeli megnyilatkozás intertextualizálódása, a vokalitás sokszorozódása, materializálódása és kreatív rekontextualizálhatósága”⁵ által a költészettörténeti hagyományhoz kétirányú alakzatokon keresztül való kapcsolódást. Ez utóbbi mozzanat összevethetőnek látszik azzal, amit Keresztury konstruktív hagyományválasztásnak nevez. Ugyanakkor azonban, ha a szabad hagyományválasztás talaján olyan költői programokkal is találkozhatunk, amelyek fényében már nem tűnik explicit problémának például a nyelv problematizálása, sőt: ha azok valamiképp – mint látjuk majd – az „alany visszatérésének” nyomaival szembesítenek bennünket, akkor elmondhatjuk, hogy a kortárs líra szerveződésében szerepet játszó folyamatok egyes esetekben adott kritikai módszertanok „eltérítésére” is képesnek tűnnek. A dolgozat elején, e folyamatok nehézkedésére vonatkozó megállapításunk pontosan így értendő: a magyar vers történetét – és annak „utótörténetét” – (tekintetbe véve természetesen a korábban említett diszkurzív érdekeket is) nem *csak* szakmai elbeszélőinek narratív képességeitől nyeri, hiszen ezek az elbeszélések

⁴ Keresztury Tibor: Az öntudat rehabilitálása, in: Alföld, 2000/2. 45-51.

⁵ Kulcsár-Szabó Ernő i.m. 53.

olyan problémákat hoznak napvilágra, amelyek fényében egyrészt láthatóvá válik a történetnek a jövő felé nyitott keletkezése, másrészt pedig a problémák felbukkanása át is alakítja azt a diskurzust, amely saját fogalomrendszere és módszertana alapján megnevezte azokat.

Keresztury idézett megállapítása egy másik szempontból is megfontolásra érdemesnek látszik: az „öntudat rehabilitálásának” nevezi azt a folyamatot, amely a konstruktív hagyományválasztás fiatal magyar lírára jellemző formációinak a háttérében jelenik meg. E mozzanat lesz az, amelynek státusza a tanulmányában leginkább problematikus marad, vagyis leginkább képes magának a diskurzusnak az alakítására. Az öntudat rehabilitálása nem köthető egyes alkotókra jellemző stílusjegyekhez, és nem alakítható valamiféle irányzattá sem. A szemléltetésére felhozható irodalmi példák nem egy a mélyben – vagy a magasban – vonuló áramlat reprezentációit jelentik. Valójában olyan felismerhető változásról, problémáról van szó, amely valahogy nyomot hagy a szövegeken, a legkülönbébb lírai és kritikai szövegek lehetséges összekapcsolódásait megvalósítva létrehozza a saját diskurzusát. Keresztury egyik megfogalmazásában „a versben megszólaló személyiség súlyát, alanyi érintettségét a nyelv felől, bámulatos fegyellemmel struktúrált poétikai rejtektutakon visszanyerő új lírai paradigmaként” nevezi meg,⁶ amely Borbély Szilárd *Ami helyet* című kötete mellett Szijj Ferenc *Kéregtorony* című könyvében éri el esztétikai csúcseit. Az alábbiakban az alanynak e „visszatérését” szeretném a Szijj-kötet segítségével kissé körüljárni. Az értelmezés kiindulópontjául adott interpretációs/kritikai stratégia helyett tehát egy probléma szolgál, amely az egyes művek kapcsán talán még megnevezhetetlen maradna, a diskurzus által összekapcsolt szövegek hálózatában, az egymásban tükröződő szövegek alkotta játéktérben azonban meggyőzően felmutathatóvá válik.⁷

⁶ Keresztury, 51. A „poétikai rejtektutak” kifejezés többszáma arra hívja el a figyelmet, hogy az „öntudat rehabilitálásához” nem egy földalatti ér vezet el, hanem inkább erek sokaságát teszi láthatóvá. Összeszedődés előtti állapotban van.

⁷ Az alany visszatérése ebben az értelemben nem hatástörténeti logika szerint történik, hanem inkább oly módon lesz „kísértetiessé”, ahogy ezt például Kafka fogalmazza meg sokat idézett levelében: „ez érintkezés a kísértetekkel, mégpedig nemcsak a címzett kísértetével, hanem saját kísértetünkkel is, amely a kezünk alatt alakul ki a levélben, amelyet írunk, vagy akár *a levelek sorozatában*, ahol is az egyik levél a másikat keményíti meg, és tanúként hivatkozhat rá.” (kiem. Cs. A.)

(...hozzátartoznak valamihez...) A *Kéregtorony* recepciójában ez a problematika legtöbbször, ha többnyire nem is az eddig elemzett tendenciára való utalással, mint az elbeszélő én kérdése merül fel. Katona Gergely két énváltozat különbségére hívja fel a figyelmet, a szöveget szervező két idősíkkal, az elbeszélés jelenével, valamint az elbeszélő tragikus családtörténet múltjával összefüggésben. A bevezetett különbség teszi megragadhatóvá az elbeszélői ént, amelynek ugyanakkor önazonossága ellenében is hat. A jelenhez kapcsolódó részekben „én nem képes vagy éppen nem is szándékozik „mélyreható” összefüggéseket megragadni, elvi felületszemlélete legfeljebb a képzelet tudatos „beindításának” indexeivel kísérve feltételezhet többet, mint amit lát: ezért következhetnek egymásra a vagy konjunkciójával összekapcsolt futó hipotézisek.”⁸ E „menthetetlenül privát figura” elbeszélői attitűdje jól ismert Szijj korábbi kötetéből, az azokban fellelhető minimalista poétika jellemzéséhez szolgáltathat további adalékokat. A *Kéregtorony* olvasója azonban már kezdettől fogva nem csupán a világról tett „minimalista” megállapítások egymásutánjával találkozik, hanem a kötetszerkezet szembetűnő tényével is: „az én tárgyiságok közé helyeződő eljátszott üressége mellett a textus belső összefüggésrendjének kimondatlansága is a versek legfontosabb alakító tényezőjévé minősülhet.”⁹ A belső összefüggésrend léte nyilvánvaló jelzéseiben lesz hangsúlyos tényezővé – a szöveg római és arab számokkal jelzett „fejezetekre” és részekre tagolódik –, a rend azonban nem reprezentál semmit, önmagában kimondatlan marad, mégsem lehet eltekinteni tőle. Schein Gábor a hipertextualitás fogalmával közelít ehhez a kimondatlan rendhez: „A kötet egyes versei, éppen úgy, mint a könyv egésze, a hipertextualitás elve szerint épülnek fel: az egyes szövegrészek – tipográfiaileg is jelezve – alárendelt részleteket tartalmaznak, amelyek a felsőbb szintű – a könyvlepton kijebb szedett – szöveg egy-egy szavához tartoznak, az egyes versek pedig folyamatosan újrendezhető, nyitott kapcsolatok szövedékén keresztül kapcsolódnak egymáshoz.”¹⁰ Ha tehát a kötetszerkezet rendje nem is utal valamilyen rendszerre – hiszen egyrészt kimondatlanul marad a szövegben, másrészt pedig csak a kötet potenciálisan újrendezhető kapcsolatszövedékében bukkanhatunk a nyomaira – e „rend” szövegben szétszórt jelei az olvasás folyamán mégis egy majdani összeszedődés érzetét keltik. E mozzanatot tarthatjuk akár a *Kéregtorony* specifikumának is a Szijj-

⁸ Katona Gábor: Nem is tudom, in: *ÉS*, 1999/31.

⁹ u.o.

¹⁰ Schein Gábor: „a belátható változékony messzeséget...”, in: *Beszélfő*, 2001, január.

művek sorában. Schein *A lassú élet titka* alapvető szövegszervező elveként hivatkozik azokra a törésekre és kizökkentésekre, amelyek „minduntalan megakasztották a metaforikus olvasáshoz szokott jelentésképzés menetét. maguk is egy sajátos rajzolatot hoztak létre, amely a verset nem önmagát beteljesítő műnek, hanem a készülés befejezhetetlen folyamatában lévő szövegnek mutatta.”¹¹ A *Kéregtoronyra* jellemző rajzolat azonban épp azzal kelt feltűnést, hogy látszólag ellentétes irányba hat. Egyáltalán nem tűnik ugyanis túlzásnak az, amit Keresztury Tibor kritikájának első mondatában megfogalmaz: „Az olvasónak (...) okkal támadhat az a benyomása, hogy ezért a könyvért történt itt [t.i. Szijj korábbi köteteiben] minden eddigi elmozdulás,” – azért, hogy a *Kéregtorony* története elmondható legyen.¹² Ez a lehetőség teszi a tárgyalt kötet felől beláthatónak azt az „új lírai paradigmát”, amely az öntudat rehabilitálásának folyamataként íródik be a kortárs magyar líra önreflexiójának diskurzusába.

A könyv tragikus családtörténetének hátterében sejlik fel az elbeszélői én másik – legalábbis az idézett Katona-recenzióban elkülönített – alakja. A kötet szerkezetben a múlt eseményeit felidéző részek külön „fejezeteket” képeznek (a III., IV. és az V.) A két én különbségének hangsúlyozása Katonánál közvetlenül a vallomás beszédének újraformálásához kapcsolódik: „A két énváltozat együtt úgy formálja újra a vallomás beszédét, hogy míg az emlékezésben érvényesülni engedi a negatíválás poétikáját, a maszkba beleír valamilyen betöltetlen különbséget, egy olyan alak körvonalait, amelyről csak annyit tudhatunk: az előbbivel nem azonos.”¹³ Úgy tűnik a két én elválasztása biztosítja, hogy a „vallomástevő lírai szubjektum számára” fenntartott „diszkurzív nyelvi hely” továbbra is betöltetlen maradjon, és ebben választ találunk arra az érzésünkre is, hogy míg a *Kéregtorony* jelentésképző mechanizmusai valójában szinte egy szemérmetlenül vallomásos megszólalásra utalnak, a könyv mégsem veszít semmit a „korszerűségéből”.¹⁴ Schein

¹¹ Schein Gábor i.m.

¹² Keresztury Tibor: *Kegyetlenül*, in: Jelenkor, 1997/7.

¹³ Katona Gábor i.m.

¹⁴ Az irodalomtudomány felől nézve semmilyen relevanciával nem bír ugyan, mégis érdekes lehet megemlíteni a *Szuromberek királyfi* megjelenése után készült interjú részletét: „Milyen családi légkörben nőttél fel? – Meleg családi légkör volt hosszú ideig, illetve a kora gyerekkorunkban, mert utána jöttek problémák, ez le van írva a *Kéregtorony* című verseskönyvben.” Pár mondatnál később ismét hivatkozik az „említett problémákra”. Ebben az esetben egy irodalmi fikció „neve” egy adott tény.

hasonlóképp jár el, amikor arra hívja fel a figyelmet, hogy Szijjnél az elbeszél dolog idegen marad az elbeszéléssel szemben, vagyis az elbeszélés szövegét nem vonatkoztathatjuk valamilyen naiv, referenciális olvasat nevében egy valódi, vagy akár fiktív élettörténet tényeire. E stratégia célja az, hogy „az elbeszélő az elbeszélés által eltörölje énszerűségét”, és az életét abban az „érthetetlenben” pillanthassa meg, amely a vele és a körülötte történeteket a könyvben elbeszélő „véletlenek iszonyú láncolatára” fűzi fel. Az elbeszélői pozíciók szétválasztása, és az elbeszélésben eltörölt énszerűségre való utalás természetesen azt a célt szolgálja, hogy felhívja a figyelmet azon értelmezések tarthatatlanságára, amelyek a szöveget egy trauma feldolgozásának kísérleteként szeretnék olvasni, és netán morális tanulságok megfogalmazására törekednének, vagy a hagyományos pszichoanalitikus narratíva keretében fogalmazzák meg a beszélőnek a beszédéhez való viszonyát. Ez a kritikai célkitűzés a legkevésbé sem vitatható, ugyanakkor nincs mondanivalója az „öntudat rehabilitálásának” vagy az „alany visszatérésének” nevezett folyamat(ok)ról. A másik oldalról viszont felhívja a figyelmet azokra a problémákra a szövegben, amelyek az elbeszélői én (f)eltűnésével kapcsolatban állnak. Mindenképp ezek közé kell sorolnunk a kötetszerkezet kimondatlan összefüggésrendjét, amely a *Kéregtorony* esetében úgy teszi láthatóvá az újrendezhető kapcsolatok sorát, hogy közben felvillantja az elbeszélői pozícióból belátható élettörténet különös egységét, és ide tartozik a kötet két idősíkjá között megmutatkozó feszültség is. „Egy önéletrajzi regény anyagából építkezik úgy, hogy a családtörténet súlyos epizódjai egyszerre villantják föl s vonják vissza a lehetséges konstrukciót.” – írja a *Kéregtorony*ról Keresztury Tibor.¹⁵ Az „alany visszatérése”, mint az én (f)eltűnése tehát ezekben a „felvillanásokban” válhat megragadhatóvá, hiszen „a korábbi művek szerveződéséből jól ismert logika dekonstruáló szándéka és természete” itt már nem az eleve adott nyelvi pozícióba helyezkedő, vallomástevő lírai szubjektumra irányul – ebben az esetben, mintha épp fordított logikával találkozánk: a megszokott textuális stratégia mögött és ellenében születik mindig újjá az a különös alany, aki összefoghatná e töredékes önéletrajzi regény széttartó szálait. Az alannak eme visszatértét nem azonosíthatjuk az

vagy esemény helyére kerül, de az adott szituációban nem vezet kommunikációs zavarhoz.

¹⁵ Keresztury i.m.

„elfojtott visszatéréseivel” sem költészettörténeti értelemben¹⁶, sem pedig az adott könyvre irányuló értelmezésünkben, hiszen ezzel egyrészt azonosítanánk egy – még feltérképezetlen – irányzatot, másrészt egy élettörténet absztrakt folytonosságában rögzítenénk az én helyét, az interpretációra mindkét esetben annyit bízva csak, hogy elérhetővé tegye a szövegben a folyamat jelzéseit.

(*Abból lett ez a kegyetlenség.*) A következőkben ennek a villanásszerűen létező, reprezentációs logikával megragadhatatlan alanynak a nyomait kíséreljük meg felmutatni a szövegben. „... a kertfal tetején végigballagott / egy macska, előtűnt mintegy a hátam / mögötti ismeretlenből, megjárta a közelre / került horizontot, és eltűnt / a mögötte lévő másik ismeretlenben...”¹⁷ Az alanyi beszéd helye a *Kéregtorony*ban ehhez hasonló találkozások sorozatán keresztül jön létre, azt is mondhatnánk, hogy az idézett részlet az alany konstituálódásának modelljeként szolgál. A Szijj-kötet beszélője itt egy „titkos álmokémiái egyesülés” egyedüli szemtanújaként tűnik fel, e jelenlét horizontja határolja be a vers emlékezetszövegében megjelenő tárgyak körét. A beszélőn túli ismeretlen Szijjnél sokszor úgy ábrázolódik, mintha egy – valódi vagy elképzelt – felszínre vetülne: ilyen a *Kéregtorony* elején az autó szélvédője, ilyen a második rész végének „változékony messzesége”. vagy gondolhatunk a könyv végén, a macska megjelenésére emlékeztető módon a „messzeség ködéből” kinövő nagy teherhajóra. (A macska miközben felbukkan majd ismét eltűnik pusztán érzékelhetővé teszi, közelre hozza a horizontot, semmit nem hoz magával az ismeretlenből, és nem bontja meg a kép egységét biztosító „álmokémiái egyesülést”. Az anya megőrüléséről szóló részben a mindegyre megismétlődő „nem tudom”, „nem emlékszem”, éppígy nem feltétlenül traumatikus töréspontokat jelent, hanem annak az alapnak a jelzésére szolgál, amelynek háttere előtt, vagy talán amelynek felszínén az emlékezet tárgyai megjelenhetnek.) Az írás – mintegy az ellenkező irányból – ezen a felszínen közelíti meg tárgyait, a tárgyas líra elválaszthatatlan a tárgyak érzékelésétől. Ez az érzékelő jelenlét válik a *Kéregtorony* beszélőjének legelemibb, mondhatni üres formájává. Az érzékelésnek ezt a módozatát, amely tehát a világgal szemben lehetővé teszi

¹⁶ Ezzel a stratégiával is találkozhatunk a kortárs líra fejleményeit tárgyaló tanulmányokban. Menyhért Anna a képviseleti költészet halálának minduntalan szükségesnek látszó bejelentéseit, mint a képviseleti líra „feldolgozatlan maradványaival” való szembesülést ragadja meg. (Id.: Menyhért Anna: Szétszalászás és összerakás, in:)

¹⁷ Szijj Ferenc: *Kéregtorony*, Jelenkor Kiadó, Pécs, 1999. 52.

egy beszélő hely létezését, a *materiális látás* azon fogalmához hasonlíthatjuk, amelyet Paul de Man vezet be Kant szövegeinek elemzése közben. E tekintetben a kötet illusztrációi a versek szövegével egyazon szinten helyezkednek el: rajzokat a szerző készítette saját korábbi fényképei alapján, vagyis tekinthetők egy felszínen rögzített látvány grafikus átírásainak.¹⁸

A kötet fülszövegében kiemelt egyetlen mondat közelebb vihet annak a megértéséhez, hogy az érzékelő jelenlét – a pusztá beszéd, vagy az írás lehetőségét tartalmazó – üres helye; miként vezet mégis el egy olyan történet elbeszéléséhez, amelyben mielőtt feloldódna az elbeszélő én egy pillanatra mégis határozottan megjelenik. „*Abból lett ez a kegyetlenség.*” (kiem. Cs. A.) Ez a mondat teremti meg a kapcsolatot a két idősíki között, és ugyanezért ez alapozza meg a szövegben az énszerűség eltörlésének lehetőségét is. Nem tartalmak között hoz létre azonban kapcsolatot, hanem a kapcsolódás formájára világít rá: az amit összekapcsol nem előzi meg magát a kapcsolatot: a két mozzanat mindig együtt születik meg a szövegben, a *Kéregtorony* „hipertextuális” működésmódja is erre utal. Három kérdés merülhet fel itt: mire utal az „eredeti” dolgot felidéző szó („abból”), mire a jelenre vonatkozó megnevezés („ez”), és miféle kapcsolatot teremt közöttük a változást kifejező létige („lett”)? A kapcsolat kimondásának pusztá lehetősége olyan tudást sejtet, amely ha nem is rehabilitálja az elbeszélő énszerűségét, de mindenképp szembesít az öntudat újfajta problematikájával. Nem többlet-tudásként, hanem inkább többlet-nemtudásként határozhatnánk meg: a könyvben elbeszélte események háttérében, mindig ott húzódik egy nem tudott mozzanat, amely azonban sosem pillanatnyi, nem a mindig elhalasztódó tudás nyomaként íródik a szövegbe, hiszen kezdettől fogva jelen van, és nem hordozza a felismerés ígérteit. E mozzanat ugyanakkor a kötet összefüggésrendjének az alapját képezi, mégpedig oly módon, hogy mintegy kiegészíti a mindig újrendezhető kapcsolatok hálózatát. A nemtudásban érintkezik a két elbeszélő. A múltbeli események kapcsán a következő megfogalmazással találkozunk: „Ezek csak ilyen körülmények, hozzátartoznak / *valamihez*, nem is tudom.” (kiem. Cs. A.) Ez a valami, „*hogy hogyan / választották ki egymást ilyen iszonyú / láncolatban az élet és halál véletlenjei*”¹⁹, az ami megalkothatatlaná teszi a történet elmesélését biztosító egységes narratívát, és ebben a valamiben

¹⁸ Édesemes felhívni a figyelmet e rajzok tartalmára: az eredeti látványból (falak, épületek és növények) puszta néhány egyenes és tört vonalat, vonalakat és indákat őriz meg.

¹⁹ Szijj Ferenc i.m. 36.

törlődik el az elbeszélő énszerűsége. Ennél fontosabb azonban maga a tény, hogy ez a valami (amit Kafkával akár az igazság helyeként is megragadhatunk) névhez jut a szöveg egy bizonyos pontján. Azt is mondhatnánk, hogy a könyv tulajdonképpeni tárgya nem más, mint ez a „valami”. Ennek következtében válik láthatóvá, hogy a múltbeli történet, amelynek az elbeszélése tehát nem csak textuális effektusként hozza magával a kimondhatatlan, hanem kifejezetten a beszéd tárgyává teszi azt – ezért az elbeszélő öntudatát a nemtudás tudásával is jellemezhetjük, – a jelenben „játszódo” részek minimalista poétikáját, és az azt keretbe foglaló – tulajdonképpen egy prózai szöveg verssorokba tördeléséből előálló – kötetszerkezet hordozta kimondatlan összefüggésrendet úgy egészíti ki, hogy ez utóbbit, amely végsősoron a kötet nyelve, minden pontján az előbbi ismétléseként mutatja. A kötet fűlszövege *ezt* az ismétlést nevezi meg a *Kéregtorony* fő problémájaként. Az ismétlés és az elbeszélés kapcsolata tehát nem egy a kezdettől a végig haladó narratív szerkezetet tesz láthatóvá, hiszen az elbeszélés a vég után kezdődik, és a történet előrehaladtával nem fokozatosan – tehát ismétlések sorozatán keresztül – épül fel a jelentés (vagy a szüzsé), hanem egy meghatározhatatlan ponton, mintegy egycsapásra válik láthatóvá a történet *elbeszélésének* értelme. E tekintetben nyerhet jelentőséget Keresztury megállapítása is, aki gyász munkának nevezi a szöveget.